

УДК 343.144

Процюк О. М., начальник наукової лабораторії ЛьвДУВС

Тактичні прийоми під час проведення допиту неповнолітніх, підозрюваних у конфліктній ситуації

Проаналізовано позиції науковців щодо визначення поняття тактичних прийомів. Розглянуто основні їх класифікації, а також особливу увагу зосереджено на питаннях використання слідчим тактичних прийомів під час допиту, зокрема неповнолітніх підозрюваних, в умовах конфліктної ситуації.

Ключові слова: неповнолітній підозрюваний, допит, тактичний прийом, конфліктна ситуація, неправдиві показання, відмова від давання показань.

Проанализированы позиции ученых относительно определения понятия тактических приемов. Рассмотрены основные их классификации, а также особое внимание сосредоточено на вопросах использования следователем тактических приемов при допросе, в том числе несовершеннолетних подозреваемых, в условиях конфликтной ситуации.

Ключевые слова: несовершеннолетний подозреваемый, допрос, тактический прием, конфликтная ситуация, ложные показания.

Researchers analyzed the position regarding the definition of tactics, the basic classification, and special attention is paid to matters of investigative tactics during interrogation, including juvenile suspects, in a conflict situation.

Key words: a juvenile suspect, interrogation, tactic, conflict, false testimony.

Постановка проблеми. Часто під час допиту, зокрема неповнолітнього підозрюваного, складається така ситуація, яку можна охарактеризувати як суперечність, розбіжність у поглядах, що існують між підлітком і слідчим, з питань його винуватості чи інших обставин, які важливо в'яснити у процесі розслідування. Іншими словами таку ситуацію можна назвати конфліктною. З метою створення умов для виявлення, збору, оцінки і використання доказової інформації слідчий застосовує під час допиту тактичні прийоми. Науковці ж досліджували різні аспекти застосування тих чи інших тактичних прийомів у різноманітних ситуаціях, що складаються в ході досудового розслідування, проте в основному мова йшла про тактичні прийоми, які можуть застосовуватися до обвинувачених, приділяючи мало уваги тактичним прийомам, які застосовуються безпосередньо до неповнолітніх підозрюваних, зокрема у конфліктних ситуаціях.

Мета і завдання дослідження. Головною метою даної роботи є на основі аналізу та порівняння робіт науковців, які досліджували і вивчали поняття тактичних прийомів та їх використання у різних ситуаціях під час допиту, сформулювати та викласти власне бачення цього поняття, а також запропонувати свою систему тактичних прийомів, що слідчий використовуватиме під час допиту неповнолітніх підозрюваних саме в умовах конфліктної ситуації. Відповідно до цього в роботі зосереджена увага на виконанні таких основних завдань: аналізі наведених вище досліджень; формулюванні поняття тактичних прийомів, а також розробці системи тактичних прийомів допиту неповнолітнього підозрюваного в умовах конфліктної ситуації.

Стан дослідження. Над проблематикою такої слідчої дії, як допит, працювали В.О. Коновалова, О.О. Закатова, В.С. Комаркова, В.Є. Богинський, М.В. Бахарєва, В.А. Журавель, В.Ю. Шепітько, В.К. Весельський. Із зарубіжних вчених особливості такої слідчої дії, як допит, досліджували М.І. Порубов, С.П. Єфімічев, М.І. Кулагін,

О.Ю. Ямпольський, Р.С. Белкін, Г.Г. Доспулов, А.П. Аленін та інші вчені-процесуалісти. На питаннях використання у роботі слідчим тактичних прийомів зосереджували свою увагу такі вчені, як А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко, А.Н. Васильєв, Р.С. Белкін, Г.Г. Доспулов, В.К. Весельський, Н.Ш. Сафін, І.А. Макаренко, Ю.П. Михальчук, К.О. Чаплинський, І.А. Зайцева та інші.

Попри все в Україні надруковано лише невелику кількість статей, в яких висвітлюються проблеми та особливості застосування тактичних прийомів під час допиту, а ще менше уваги зосереджено на тактичних прийомах, що застосовуються під час допиту неповнолітніх підозрюваних у конфліктних ситуаціях.

Виклад основних положень. Допит — це один із видів спілкування, а будь-яке спілкування передбачає не лише отримання інформації, але і її передачу. Отож, відповідно, під час допиту відбувається своєрідний обмін інформацією, проте із самого початку передбачається нерівність під час такого обміну. Дуже часто допитуваний, в основному підозрюваний, намагається взяти ініціативу у свої руки і тим самим отримати для себе важливі показання. Саме тому слідчий постійно повинен контролювати процес обміну інформацією, зберігати ініціативу, не допускати зустрічних запитань і тримати допитуваного у певному невіданні про знання слідчим окремих елементів розслідуваного [11, с. 94-99].

Поняття тактичного прийому у криміналістичній літературі є одним із спірних. А.В. Дулов та П.Д. Нестеренко вказують на те, що тактичний прийом — це рекомендація, застосування якої залежить від розсуду слідчого [5, с. 5].

А.Н. Васильєв визначає тактичний прийом як наукову рекомендацію, що базується на спеціальних науках і розрахована на творче застосування і на можливість вибору того чи іншого найбільш доцільного прийому в умовах даної слідчої ситуації [2, с. 33]. Іншої думки притримуються криміналісти, що пропонують розглядати тактичний прийом як найбільш оптимальний, раціональний для даної ситуації спосіб дії. Так, Р.С. Белкін характеризує тактичний прийом як «найбільш доцільну в даних умовах лінію поведінки особи, що здійснює процесуальні дії» [1, с. 143]. Ми вважаємо, що тактичний прийом — це доцільний та ефективний спосіб дії слідчого у певній ситуації, що ґрунтується на принципах законності, та застосовується в рамках кримінального процесуального закону з метою отримання повних та достовірних показань від допитуваного.

На сьогоднішній день розроблено багато класифікацій тактичних прийомів, зокрема такі класифікації розробили Л.М. Карнеєва [7, с. 39]; Н.І. Порубов [12, с. 124-139]; Г.Г. Доспулов [4, с. 72-82]; І.А. Макаренко [9], Ю.П. Михальчук [10]. В.К. Весельський, поділяючи точку зору Р.С. Белкіна, вважає, що намагання знайти універсальні засади для класифікації тактичних прийомів безперспективні, як і прагнення «намертво» прив'язати той чи інший прийом до певного ланцюга класифікації, підкреслюючи, що при визначенні тактики допиту головним є не вибір окремого конкретного прийому, а визначення можливих варіантів розвитку допиту, для кожного з яких мають бути передбачені відповідні варіанти дій слідчого [3, с. 12-13]. Проте ми все ж таки схилиємося до однієї з найпоширенішої класифікації відповідно до характеру ситуації, що склалася — безконфліктна та конфліктна.

Допит, як одне з основних джерел отримання доказів, часто проходить саме у конфліктній формі. Тому застосування тактичних прийомів допиту є неминучим, але при цьому повинна бути неухильно забезпечена законність, дотримання прав та інтересів допитуваного. Метою використання тактичних прийомів є створення умов для виявлення, збору, оцінки і використання доказової інформації. До критеріїв допустимості застосування

тактичних прийомів відносять: точну відповідність прийому сутності закону, наукову його обґрунтованість, відповідність моральним нормам. Застосування тих чи інших тактичних прийомів допиту багато в чому залежить від того, чи допитувалася раніше конфліктуюча особа чи вона допитується вперше, в якій ситуації проводиться допит, в якому психологічному стані знаходиться допитуваний. Конфліктні ситуації виникають у випадках відмови особи від показань, давання помилкових показань, навмисного умовчання про деякі факти, обмови під час допитів окремих осіб [8, с. 238].

Поява конфлікту можлива і у тих випадках, коли слідчий в силу різних обставин помиляється щодо дійсної участі певної особи і вважає, що допитуваний дає неправдиві показання.

Дослідженням тактичних прийомів допиту, зокрема неповнолітніх підозрюваних, займався Н.Ш Сафін. Якщо кримінальні процесуальні правила визначають головну, стержневу лінію поведінки слідчого у процесі проведення допиту, то тактичні правила виражають доцільність використання тих чи інших способів дій слідчого, тобто тактичні прийоми допиту завжди застосовуються у рамках кримінального процесуального закону [13, с. 110-112].

Ситуація на допиті підозрюваного, що проводиться за участю захисника, повинна розглядатися із врахуванням конфліктності не лише із підозрюваним, але і його захисником, його відношенням, реакцією на дану конфліктність. Важливу роль тут відіграє психологічний компонент: наявність чи відсутність психологічного контакту слідчого з захисником. Оскільки мова йде про неповнолітнього підозрюваного, то участь захисника є обов'язковою. Якщо між слідчим і підозрюваним виникає конфлікт, то він проявляється і між слідчим та захисником, як прихованого, так і відкритого характеру, так як захисник пов'язаний зі своїм підзахисним процесуальними обов'язками [6, с. 132].

Допит неповнолітніх підозрюваних також має свої особливості. Порівняно із неповнолітніми свідками та потерпілими з ними важче встановити психологічний контакт, що обумовлено їх становищем у кримінальному процесі. Для неповнолітніх підозрюваних характерні в багатьох випадках пригнічений настрій, безвихідь. Тому необхідно підбадьорити допитуваного, полегшити перехід від неправдивих показань до правдивих, оскільки, як зазначає Л.М. Карнеєва, неповнолітній деколи хоче змінити свої показання на правдиві, проте не знає як це зробити. Ось тому під час допиту неповнолітнього не потрібно поспішати із заявами, що він говорить неправду, що слідчий не вірить йому і т.д. Доцільно запитати допитуваного, чи не помиляється він, чи не введений він ким-небудь в оману. Необхідно порадити йому подумати, чи доцільно притримуватися зайнятої ним позиції [7, с. 39].

Основною сутністю тактичних прийомів, що слідчий застосовує в ході допиту неповнолітнього підозрюваного є спосіб впливу на останнього з метою отримання від нього правдивих показань. Ми згодні із І.А. Макаренко, яка зазначає, що у зв'язку з тим, що допитуваний — це неповнолітній, то під час розробки тактичних прийомів необхідно враховувати особливості підліткового віку [9, с. 145].

Враховуючи те, що допит неповнолітніх підозрюваних проходить в основному в умовах конфліктної ситуації та з обов'язковою присутністю захисника, ми пропонуємо таку систему тактичних прийомів допиту неповнолітнього підозрюваного, зосередивши свою увагу на найосновніший, які лежать в основі інших, не менш дієвих прийомів, що застосовуються слідчим в ході проведення допитів.

Залежно від наслідків, спричинених конфліктною ситуацією: 1) *тактичні прийоми*,

що застосовуються при категоричній відмові допитуваного від давання показань. Під час допиту особи, яка відмовляється від давання показань, слід перш за все спробувати вияснити і усунути мотиви, що лежать в основі подібної позиції. За таких умов доцільно використовувати прийом «настройки». Він заключається у встановленні емоційного контакту з допитуваним. Для цього слідчий опитує його близьких друзів, знайомих, сам спостерігає за допитуваним, стараючись зрозуміти основні риси його характеру, темпераменту, визначити його інтереси. Вияснивши ціннісні орієнтації та соціальні установки, слідчий входить у життя допитуваного і добивається створення атмосфери довіри і відвертості на допиті.

В такій ситуації доцільним буде застосування всього спектру наявних та розроблених у криміналістиці тактичних прийомів. 2) *тактичні прийоми, що застосовуються за умови давання неправдивих показань, як таких, що базуються повністю на вимислі, так і таких, які частково містять вигадані фрагменти.* У свідомості допитуваного відбувається боротьба мотивів, одні з яких спонукають до давання правдивих показань, а інші — до неправдивих. Враховуючи сумніви допитуваного, слідчий повідомляє певну інформацію, навмисно «закладаючи» в його свідомість основу, що забезпечує перемогу корисних мотивів, і потім робить перерву у допиті, вичікуючи, поки сам допитуваний не відмовиться від антисуспільних мотивів, що спонукають його до давання неправдивих показань. Такий прийом як «виклик» застосовується тоді, коли підозрюваний не бажає вести логічні міркування з питання, які пропонує обговорити слідчий. Щоб допитуваний прийняв виклик, слідчий навмисне акцентує увагу на деяких мало доведених фактах або ж на встановлених фактах, які допитуваний у стані спростувати. Коли останній таким чином втягується у міркування, то слідчий повідомляє йому уже суттєві, підкріплені доказами, факти. Допитуваний, вважаючи, що може спростувати ці факти так само, як і попередні, намагається справитися з новими логічними судженнями слідчого, проте це для нього видається неможливим і у допитуваного виникає стан фрустрації. Не будучи здатним подолати розгубленість, підозрюваний повідомляє те, що мало місце насправді [4, с. 73].

Одним із ефективних прийомів є усунення мотивів, що спонукають неповнолітнього давати неправдиві показання. Якщо, наприклад, неповнолітній дає неправдиві показання, тому що боїться помсти зі сторони дорослих співучасників, то даний мотив може відпасти після їхнього арешту. Хибне відчуття дружби зазвичай вдається нейтралізувати шляхом с. 133-136]. 3) *тактичні прийоми, що застосовуються при замовчуванні допитуваним окремих, відомих вже для слідства, фактів, що мають значення для розслідування.* Найефективнішим прийомом в даній ситуації буде пред'явлення допитуваному певних доказів. Є різні способи пред'явлення доказів, серед яких: поступове пред'явлення один за одним усіх наявних доказів, по чергове пред'явлення від непрямих до прямих доказів, пред'явлення всіх доказів одразу, в першу чергу пред'явлення найвагоміших та найвирішальніших доказів; раптове їх пред'явлення. Проте ми поділяємо думку І.А. Макаренка, яка вважає, що неповнолітнім не можна одночасно пред'являти весь арсенал наявних у слідчого доказів. Їх потрібно пред'являти в наростаючому порядку. Доцільними в такій ситуації будуть також прийоми замовчування слідчим про ці окремі, вже відомі та встановлені факти, проте паралельно створення у допитуваного перебільшеного уявлення про поінформованість слідчого.

Залежно від зайнятої позиції неповнолітнього підозрюваного і його захисника та наявності доказової бази у слідчого на момент допиту останнього на: 1) *коли неповнолітній допитуваний визнає свою вину, а у слідчого ще немає повністю сформованої доказової*

бази, що б підтверджувала чи спростовувала винуватість допитуваного, є припущення про присутність само обмови. Успішність допиту залежить і від того, наскільки слідчому вдалося приховати свою зацікавленість у показаннях допитуваного, так як яскраво виражене бажання слідчого отримати важливу інформацію з основних моментів вчиненого правопорушення свідчитиме про відсутність у нього достатньої сукупності доказів і закріпить у допитуваного позиції заперечування і брехні. Тому, пропонуючи підозрюваному пояснити ті чи інші протиріччя у його показаннях, викриваючи його у брехні, демонструючи безглуздість наведених ним доказів, доцільно поволі, поступово підводити його до думки про необхідність правдиво розповідати про вчинене правопорушення. [15, с. 69].

Також доцільне використання слідчим позитивних рис особистості допитуваного. Інтерес кожної особи до своєї персони є універсальним, і тому, апелюючи на чесність допитуваного, до хороших заслуг в минулому, авторитету в колективі, серед друзів, його можна схилити до відвертості і правдивості на допиті. Скерувавши розмову у русло так званих «нейтральних інтересів», слідчий знімає тривогу і неспокій, створюючи «доброзичливу атмосферу у відношеннях». Також можна і навіть потрібно створювати «незаповненість». Цей прийом застосовується, коли слідчий має ряд даних та доказів, що проливають світло на окремі епізоди вчиненого злочину, проте ще не ясна повна картина [4, с. 75]. Тому слідчий на основі наявних у нього даних, які не заперечуються допитуваним, разом із ним прослідковує логіку подій, факти і показує йому «окремі незаповнені місця» та неясності, пропонуючи йому їх заповнити, а також звертає увагу на ті нестыковки, які виникли у процесі допиту. В результаті цього допитуваний, сам, не помічаючи цього, поступово повідомляє інформацію слідчому, яка дозволяє останньому заповнити попередньо утворені прогалини та демонструє допитуваному безглуздість його попередніх тверджень. 2) *коли неповнолітній підозрюваний не визнає свою вину, проте у слідчого є достатньо доказів, які викривають його у вчиненому.* Нерідко слідчий, знаючи чи догадуючись про те, що недобросовісний допитуваний дає йому неправдиві показання — легенду, надає йому можливість викласти її, щоб він сам же увійшов у протиріччя зі своїми ж пережитими твердженнями або чітко встановленими фактами. При цьому слідчий уважно слухає допитуваного, робить вигляд, що вірить його показанням. Давши можливість виговоритися, і, зафіксувавши це у протоколі допиту, слідчий руйнує легенду, викриваючи брехню. Захоплений зненацька і не підготовлений до конструювання нової брехні, допитуваний вимушений перейти до відвертості. З іншого боку, можна застосувати такий прийом, як припинення брехні. Такий прийом застосовується тоді, коли немає необхідності давати можливість допитуваному «розгортати» брехню, коли слідчий має достовірні дані з приводу обставин, що виявляються під час допиту. В такому випадку неправдиві показання допитуваного негайно відхиляються. Втративши надію на можливість дезінформувати слідчого допитуваний часто переходить від брехні до правди [4, с. 76-80].

Досить результативним може бути допит по другорядних обставинах розслідуваного злочину. Слідчий, не проявляючи зацікавленості у виявленні важливих моментів того, що сталося, запитує допитуваного про які-небудь окремі обставини, наприклад місце знаходження викрадених речей. За умови подібної тактики особа, яка дійсно вчинила правопорушення, має перебільшене уявлення про наявність у слідчого доказів, оскільки вважає, що якщо слідчий уточнює другорядні деталі, то все решта йому вже відомо. Розповідаючи про другорядні деталі, допитуваний неминуче починає давати показання і по істотних обставинах розслідуваного правопорушення [15, с. 70]. 3) *коли неповнолітній підозрюваний не визнає свою вину і у слідчого немає достатньо доказів, які викривають його у*

вчиненому. За таких умов вибирається така тактична лінія поведінки, яка б дозволила приховати від допитуваного відсутність деяких доказів і заповнити пробіли за рахунок інформації, що отримується під час допиту. Важливим тактичним правилом у такій ситуації є використання наявних доказів таким чином, щоб у допитуваного склалося перебільшене враження про поінформованість слідчого. З урахуванням цього тактику допиту в деяких випадках доцільно будувати спочатку без пред'явлення доказів, з постановкою запитань, зміст яких би свідчив про знання слідчим основних обставин вчиненого правопорушення. Близький до цього і інший тактичний прийом, коли слідчий залишає підозрюваного у невіданні щодо окремих відомих для слідства обставин. За умов, коли в системі доказів, якими володіє слідчий, є пробіли, доцільно використовувати також велику вражаючу силу окремих доказів і пред'являти їх таким чином, щоб у допитуваного склалося враження у невідворотності викриття. Успішність цього прийому залежить від точного врахування психологічних особливостей допитуваного, зокрема, його психологічних переживань, а також від правильного визначення моменту пред'явлення доказів [15, с. 74].

Ми повністю згодні з думкою К.О. Чаплинського, що тактичні прийоми не мають бути ізолюваними один від одного. Майстерність і професіоналізм слідчого полягає саме у тому, щоб він, використовуючи всі прийоми і засоби, зумів правильно їх спланувати, готуючись до допитів, варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних і переходячи до інших, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася [8, с. 267-275].

Тактика допиту повинна бути різноманітною і гнучкою, що базується на використанні всього арсеналу тактичних прийомів допиту. Зокрема, ефективність допиту суттєво підвищується, якщо слідчий під час пред'явлення доказів, викритті допитуваного у брехні не забуває і про звернення до його позитивних якостей, а також у повній мірі використовує прийоми, що дозволяють активізувати переживання допитуваного, обумовлені вчиненням ним правопорушенням. Проаналізувавши тактичні прийоми, які можуть застосовуватися в тій чи іншій ситуації, слід пам'ятати, що кожна допитувана особа індивідуальна, у всіх неповнолітніх реакції можуть бути настільки непередбачувані, що дуже важко, а скоріше, практично неможливо, визначити та сформувати незмінну систему застосування тих чи інших тактичних прийомів у ситуаціях, що склалися, так як і неможливо передбачити всі такі ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Р.С. Белкин. — М., 1988. — 304 с.
2. Васильев А.Н. Следственная тактика / А.Н. Васильев. — М., 1976. — 200 с.
3. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.К. Весельський. — К., 1999. — 18 с.
4. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Доспулов. — М., «Юрид. лит.», 1976. — 112 с.
5. Дулов А.В., Нестеренко П.Д. Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. — Мн., «Вышэйш. школа», 1971. — 272 с.
6. Зайцева И.А. Тактика допроса подозреваемого и обвиняемого, проводимого при участии защитника. Дис. на соискание ученой степени к.ю.н. за специальностью 12.00.09. — Саратов, 2002. — 244 с.
7. Карнеева Л.М. Особенности тактики допроса несовершеннолетних: Учебно-методическое пособие / Л.М. Карнеева. — Волгоград: НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1978. — 47 с.
8. Лавренюк В.В. Тактичні прийоми допиту обвинувачених у конфліктній ситуації при розідуванні крадіжок, вчинених організованою злочинною групою / В.В. Лавренюк // Актуальні проблеми держави

і права: збірник наукових праць. Вип. 47 / редкол.: С.В. Ківалов (голова ред) та ін.; відп. За вип.. Ю.М. Оборотов. — Одеса: Юридична література, 2009. — 360 с.

9. Макаренко И.А. Система тактических приемов допроса несовершеннолетнего обвиняемого с учетом следственных ситуаций и психологических свойств допрашиваемого [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 09. — М.: РГБ, 2003 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). — 221 с.

10. Михальчук Ю.П. Допрос несовершеннолетнего обвиняемого на предварительном следствии [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. — М. : РГБ, 2006 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). — 153 с.

11. Мостова І.М. Юридична психологія / І.М. Мостова. — Київ: ВІРА-Р, 1999. — 120 с.

12. Порубов Н.И., Порубов А.Н. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты: монография / Н.И. Порубов, А.Н. Порубов. — М.: Юрлитинформ, 2013. — 304 с.

13. Сафин Н.Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты проблемы) / Н.Ш. Сафин. — Изд. Казанского университета. — 1990. — 160 с.

14. Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности): Учеб пособие для вузов МВД СССР. — Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. — 240 с.

15. Соловьев А.Б., Центров Е.Е. Допрос на предварительном следствии. Методическое пособие. 2-е изд., перераб. / А.Б. Соловьев, Е.Е. Центров. — Москва. — 1986 — 118 с.

УДК 343.915

Безногих В. С., експерт проектного офісу
Управління ООН з наркотиків та злочинності в Україні;
Стрільців О. М., начальник наукової лабораторії
з проблем кримінальної міліції ННІ
підготовки фахівців для підрозділів слідства
та кримінальної міліції НАВС, к.ю.н., с.н.с.

Фактори, які можуть вплинути на наркоситуацію в зоні проведення антитерористичної операції у східних регіонах України

У статті визначаються фактори, які можуть негативно вплинути на стан поширеності незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на територіях, які підконтрольні незаконним військовим формуванням так званих Донецької народної республіки та Луганської народної республіки. Висвітлюється, який вплив мають перелічені фактори вплив на наркоситуацію, як у самій Україні так і сусідніх державах.

Ключові слова. Антитерористична операція, незаконні військові формування (НВФ), незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

В статье определяются факторы, которые могут негативно повлиять на состояние распространенности незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсором на территориях, которые подконтрольны незаконным военным формированиям так называемых Донецкой народной республики и Луганской народной республики. Освещается, как могут повлиять указанные факторы на наркоситуацию как в самой Украине, так и в соседних государствах.